

MUSEUMS

posten

NR. 3 / SEPTEMBER 2005
POST & TELE MUSEUM

En magelig Jens.

— Æ ded, 36, Aabersløjtnanten?

—

— Ordonnans fra 31. Bataillon melder Hr. Aabersløjtnanten, at der ingen Regimentsbefaling er i Dag.

„KLODS-HANS“ udkommer hver Søndag og koster 2 Kr. Kvartalet, enkelte Numre 20 Øre.

Bladets Kontor Citygade 22, København K., er aabent hele Dagen. Telefon 5164.

Trykt i Vilh. Seborgs Eftf.s Etabl.

Telefonkiosken – og telefonens folkelige gennembrud

Af Birgitte Wistoft

I telefonens første årtier blev den kun anvendt af ganske få. Det forhold ændrede de offentlige telefoner på.

Forventningens år

I 1877 præsenterede Graham Bell sin telefon i Europa, og opfindelsen blev omtalt i medierne overalt – også i Danmark. Forventningerne fra pressens side var store, ja man drømte endda om telefonen som det ultimative mobile kommunikationsmiddel:

Tag røret i lommen og slut det til på en hvilken som helst telegrafstation, når du lige skal i kontakt med fruen derhjemme!

Hos konditorerne kunne man købe telefonkager i 1877, mens mobiltelefonen som bekendt lod vente på sig i endnu et århundred. Vi skal frem til 1890'erne, før medierne og det brede publikum igen interesserede sig for Bells opfindelse.

Eksklusiv teknologi

Vi fik imidlertid et dansk telefonselskab allerede i 1879 og et udenlandsk i 1881. Det danske, Københavns By- og Hustelefon, satsede på offentlige telefonstationer og begyndte også at tilbyde anlæg af telefonlinjer til private kunder. Det sidste blev standset ved C. F. Tietgens mellemkomst, da han valgte at støtte det amerikanske Bell International Telephone Company's etablering af et telefonselskab i København. Det startede sin drift den 15. januar 1881. Inden udgan-

gen af 1882 var det overtaget af et aktieselskab stiftet af Tietgen: Københavns Telefonselskab (KTAS).

Bells selskab satsede på kunderne fra den økonomiske elite, det pengestærke erhvervsliv, hvis samlingspunkt var Københavns Børs. Uden konkurrence kunne selskabet sætte abonnentsprisen, så investeringerne kom hurtigt ind. Den strategi videreførtes af KTAS. Telefonen kom til København som en eksklusiv anskaffelse for velhavere. I 1889 havde KTAS således kun 1.487 abonnenter ud af en københavnsk befolkning på over en kvart million – og på Sjælland uden for København var registreret i alt 270 abonnenter. Antallet af telefonabonnenter i Jylland, på Fyn og de øvrige danske øer var lige så beskedent.

Et folkeligt gennembrud

I løbet af 1890'erne begyndte billedet at ændre sig. Telefonselskaberne måtte til at positionere sig for at opnå statens godkendelse (koncession) til fortsat drift, så der skiftedes strategi: For at få flere kunder skabtes mulighed for billigere abonnementer som fx parts-telefoner, hvor flere abonnenter delte samme linie. Opsætningen af offentlige telefoner og telefonautomater tog nu også fart.

I 1895 grundlagdes firmaet A/S Københavns Telefon-Kiosker. Konceptet var kendt fra bl.a. Paris og lød på opførelse af små bygninger, hvorfra et alsidigt udvalg af varer og tjenester blev tilbudt: Aviser, blade, teaterbillerter, forsikringspolicer, frimærker, postkort, brev-, pakke- og telegrambudtjenester

m.m. kunne købes – og væsentligst: Telefonen kunne benyttes mod betaling til kioskdamen og kontakt hermed skabes til hvilken som helst af København og omegns da ca. 4.000 abonnenter.

Arkitekt Fritz Koch (1857-1905) leverede tegningerne til de første kiosker. Den 1. juni 1896 åbnede kiosk nr. 1 på Kongens Nytorv, og inden årets udgang fandtes i alt 10 kiosker på centrale pladser i hovedstaden. Publikum fandt dem pyntelige – og nyttige. Succesen var hjemme, også set fra telefonselska-

Af denne vejledning fra 1898 fremgår det, at telefonkioskerne ikke kunne telefonere direkte med hinanden. Al indbyrdes kommunikation skulle gå via centralen, hvilket også forklarer meningen med billedet på side 3.

„Det er saa øndigt“ – fra PUK nr. 17 den 24. april 1898, forside. Det Kongelige Bibliotek.

1898.

Søndag den 24. April.

Nr. 17.

Det er saa øndigt —

— Hallo! Er det Centralen?
— Vil De ikke spørge Kiosk 6,
om hun vil følges til Middag
med Kiosk 9?

bets side. Telefonkiosken har uden tvivl en stor del af æren for det folkelige gennembrud for brugen af telefonen i den fortravlede storby omkring år 1900.

Satiren sladrer

Med nyheden om planerne for telefonkioskerne åbnede satirebladene igen siderne for telefon-vittigheder efter mange års næsten total tav-

hed om apparatet. Fra da af er der ikke en årgang af borgerskabets populære satireblade uden mindst én telefon-vittighed, og telefonerne kryber også ind i revytekster og sange.

Abonnenttallet stiger i en helt anderledes heftig takt i de følgende 20 år – og satiren sladrer om det folkelige gennembrud. Vi har vist eksempler i Martin Johansens ar-

tikel „Telefonens fortrædeligheder“ i forrige nummer af Museums-Posten.

Fra 9. september 2005 til 15. januar 2006 danner telefonkiosken centrum for et udvalg af satire i streg og lyd, omgivet af tidens telefoner, i museets nye balkonudstilling: Hallo? Vittige glimt fra telefonens barndom.

Der er noget i luften

Københavnerne var ved at tabe næse og mund, da Hansa i 1912 besøgte byen. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Af Malene Iwersen

Det er sensommeren 1912, nærmere bestemt den 20. september. Klokkeren er 10.20, og Københavnerne er på den anden ende. I horisonten anes et fantastisk syn: Sejlene gennem luften nærmer den enorme zeppeliner Hansa sig hovedstaden. Det er verdens første internationale passagerflyvning med et luftskib. Københavnerne er vidne til en verdensbegivenhed.

Både før, under og efter besøget er luftskibet i centrum for mediernes og befolkningens interesse. I avisen „København“ kunne man samme dag læse: „Den Dag, som blev en Mindesdag i vor Bys Historie, sprang man ud af sin Seng og stormede til Telefonen. Det var én forvirret Spørgen, pr. Telefon, fra Vindu til Vindu, og rundt i alle Gader: Kommer Luftskibet? Og hurtigt gik det fra Mund til Mund: „Hansa“ er afgaaet fra Hamborg.

Alt, hvad der kunde krybe og gaa, kom paa Benene. Ud ad Roskildevej og den gamle Køge Landevej bevægede sig et Tog af Cyklister og Auto-

mobiler; man vilde køre Zeppelin i møde.“

Luftens hval

Hansas besøg i København var bogstavelig talt en stor begivenhed. Forestil dig Rundetårn sat sammen fire gange og læg 2,5 m på tårnets diameter, og du har noget der minder om størrelsen på det luftskib, som svævede ind over byens tage i 1912. Hansa var 148 m langt og 14 m i diameter. Det må have været et imponerende syn. Zeppelineren var ikke blot fascinerende i kraft af sin størrelse, men også fordi den var en ingeniørbedrift uden lige. Aldrig

Fascinationen af zeppelinerne ville ingen ende tage. Postkort med studiefoto af kvinder i Hansas gondol. Ukendt fotograf.

før havde det været muligt at rejse gennem luften på denne måde. Passagererne kunne bekvemt sidde og drikke kaffe ved et af salonens borde, mens landskabet passerede forbi dybt under dem.

Grev Zeppelin luftsatte sit første skib i år 1900, og 12 år senere var eksperten og rutinen klar til international passagerflyvning. Det var dog ikke alle beskåret at rejse på denne luksuriøse facon. Ikke mindst var det dyrt at producere de store kæmper, men også at holde dem i luften. Zeppelinerne krævede en stor specialuddannet besætning og dertil også et enormt jordmandskab, som ved forhalingstove sørgede for at holde luftskibet ved jorden. Breve og postkort blev stempet ombord med særstempler, som ofte viste både rute og luftskib. Al-

lerede fra begyndelsen var post stemplet ombord på de flyvende cigarer samlerobjekter. Undervejs blev posten til tider kastet ud over de valgte destinationer i små sække med lange faner, så nedslagsstedet lettere kunne lokaliseres.

Indsamling

Post & Tele Museum er for øjeblikket i gang med forberedelserne til en særudstilling om zeppelinerne, og vi er derfor på jagt efter gode historier med tilknytning til Danmark og Norden. Har du derfor noget, som knytter sig til zeppelinerne og Danmark, eller er der i din familie nogen, som har været ude at flyve i sådan en, vil vi være meget taknemmelige for din henvendelse. Kontakt venligst projektleder Malene Iwersen eller udstillingsmedarbejder Martin Rovang Jensen på telefonnummer 33 41 09 00, eller send en e-mail til adressen museum@ptt-museum.dk.

Det manglende vers

Af Erik Jensen

Poul Henningsens dristigt udformede sang, „Man binder os på mund og hånd“ udgør såvel titel som ledsagemusik til museets særudstilling om kommunikationens vilkår under den tyske besættelse. Sangen skulle oprindeligt have gået endnu tættere på besættelsesmagten.

Kort efter udstillingens åbning i april 2005 fik museet oplyst, at den originale sang havde indeholdt endnu et vers – det tredje – som imidlertid ikke fandt nåde for censorernes blik, og som derfor blev forbudt. En tidligere modstandsmand er i besiddelse af dette vers og har venligst stillet teksten til rådighed for os.

Den lyder således:

*Sel' når Skib på Skib går ned og Land paa Land bliver slettet ud
handler man af Ærlighed og ber til hver sin Gud.
Fredstraktat og Venskabspagt det er Papir, der koster Blod.
Svaghed væbner sig mod Magt i Angstens desperate Mod.*

*Det gælder Kærlighed og Krig at alle Løfter kun er Svig,
og Ingen kan stole paa Menn'skenes Ord.
Hva' hjalp de Haandslag som I gav for Den der står ved Mandens Grav?
Et Menn'ske er Nul mod den hellige Jord.
Angst for vore Fjender? Ja, men mere Angst for den
Stormagt som vil hjælpe os og kalder sig vor Ven.
Det gælder alle Tidens Krig, at alle Løfter kun er Svig
og Ingen kan stole på Staternes ord.*

Set med vore dages øjne forstår man udmærket, at verset blev bortcensureret, men det kan samtidigt undre, at censuren ikke forbød hele sangen. PH var i sandhed en mester i at sløre sandheden på en måde, så tyskernes egne censorer ikke opdagede den. Den brede be-

folkning var bestemt ikke i tvivl om meningen.

Du kan stadig nå et se forestillingen „Man binder os på mund og hånd“. Sidste åbningsdag er søndag den 23. oktober 2005.

En opskrift, der ændrede historien

Brudte segl 1

Af Sune Christian Pedersen

Denne artikel er starten på en lille føljeton – en rigtig spionhistorie. Eller måske snarere fortættelsen, for læsere af MuseumsPosten i 2002 husker måske historien om postkontrollør Christian Christoffer Erlund (1673-1754) og hans eventyrlige skæbne i årene omkring Den store nordiske Krig. Erlund er nu blevet genstand for et forskningsprojekt, der har gravet nye detaljer op om den skruppelløse postembedsmands luskede gøremål. Her præsenteres et lille dokument om falske segl.

Breve til den tilfangetagne svenske feltherre, grev Magnus Stenbock. Disse breve blev i al hemmelighed åbnet og læst i København af Erlund og hans folk – for siden at blive åbnet af den intetnende krigsfange. Seglene er derfor efter al sandsynlighed falske. Det ene brev (de to segl) er sendt den 3. juni 1715 fra en Baron Wachtmeister til Magnus Stenbock. Wachtmeister har tilsyneladende haft adgang til Stenbocks lægts segl, for det røde segl viser tydeligt våbenskjoldet med den springende buk. Det andet brev er skrevet den 13. oktober 1714 af den hamburgske købmand Johan Dunt, der fungerede som hemmelig svensk agent. Brevet er adresseret til Abraham Budde, som var et dæknavn for Magnus Stenbock. Begge breve findes på Rigsarkivet.

Fra midten af 1600-tallet om-dannedes de europæiske postvæsener til de rene spioncentraler, der opsnappede og åbnede alle de breve af politisk interesse, de kunne få fat i. Hvis brevskriverne opdagede, at deres breve havde været åbnet, skulle de nok finde på nye veje at kommunikere – hvis de da ikke ligefrem rejste sagen til en politisk skandale. Det var derfor vigtigt for de særligt betroede ved postvæsenerne at kunne lukke brevet, så ingen fattede mistanke. Et vanskeligt arbejde, der ofte fandt

sted i nattetimerne eller under tids-pres. Posten skulle af sted, og den mindste forsinkelse ville kunne vække mistanke hos den årvågne modtager.

Det springende punkt var seglet. Christian Erlund byggede sin store karriere i postvæsenet på sin evne til at udføre denne lille kunst med brev og segl. Hans nærmeste tjenere har også været med i det vanskelige arbejde. For det meste slap de af sted med det, uden at nogen opdagede noget, og Erlund kunne derfor levere i hundredvis af op-

Wie ein Siegel nach zu machen

Man lasse die Kerze zu schmelzen, und
wenn sie flüssig ist, setze man hinein
kleine goldene Perlen von Bengasien:
Solche eine Lage man auf das Siegel: man
muss es aber nicht zu stark erhitzen, nur so
mit dem Finger anrühren, und mit einem
niedrigen Löffel das überschüssige abnehmen,
dann ist es fertig.

„Wie ein Siegel
nach zu machen“,
udateret, Rigsarki-
vet

snappede breve eller kopier af breve
til kongen.

Alligevel spredte rygtet sig, at
Københavns Postkontor ikke var
sikkert. I 1717 kunne Erlund fx
(nok alligevel med en vis tilfreds-
hed)meddele kongen i et af sine
referater fra opsnappede breve, her
af et brev fra den franske konsul
Hansen i Helsingør til en fransk
diplomat i København, Poussin:
„Dernæst beder han (Hansen)
Poussin at ville vel observere de
breve som han bekom, såsom Han-
sen havde fornemmet, at alle de
breve som Poussins navn stod på, fra
ham, blev her (Københavns post-
kontor) opbrudte. Og hvis Poussin
ikke kunne mærke eller se det på
kuverterne, så måtte han dog være
forsikret, at det dog skete, efterdi
man vidste her så vel at omgås, det
ingen kunne se eller mærke.“

Den hemmelige teknik

Hvordan gjorde de? Erlund var
hemmeligheden selv på dette punkt
og afslører intet om det i sin selv-
biografi. Overalt eksperimenterede
man med den hemmelige teknik at
forfalske segl. Gravører specialise-
rede sig i at eftergøre segl, så ingen
kunne se, at noget var hændt. An-
dre steder tog man afstøbninger af
seglet, der så kunne opbevares og
bruges til senere forfalskninger.

I Erlunds efterladte papirer lig-
ger imidlertid et lille dokument på
tysk, uden datering eller afsender,
med titlen: „Wie ein Siegel nach zu
machen“ – „hvordan man eftergør
et segl“. Det er umuligt at vide,
hvor Erlund har det fra. Vi ved det
ikke. Til gengæld kaster det særlige
lille papir et usædvanlig klart lys
over en ellers dunkel praksis.

„Man tager...“

Dokumentet indeholder tre små
opskrifter på kemiske substanser,
der kan bruges til at lave afstøb-
ninger af segl. Den første opskrift
lyder: „Man lader svovl smelte, og
når det er flydende, kaster man heri
et fintrevet pulver af blyhvidt. Denne
dej lægger man på seglet: Man må
dog omsvøbe det, enten med papir
eller med voks eller med kridt, og så
kan man aftrykke det. Og når det er
blevet koldt igen, tage det af, så har
man signetet til et sådant segl“. En
anden opskrift bygger på bundfal-
det af en opløsning af bl.a. eddike,
vitriol og blæk, der røres op med
kviksølv og trykkes på seglet, hvor-
efter det hærder under åben him-
mel, så signetet næsten bliver så
hårdt som metal. Den tredje op-
skrift bygger på et opkog af metal-
ler (bl.a. kviksølv), der ved afkø-
ling hærder, så det kan afstøbe seg-
let. Sundt har det ikke været at
forfalske segl ved Københavns
Postkontor!

Det må også have været en lang-
sommelig affære, som må have
krævet både adgang til et velforsy-

net apotek og en del plads, diskret
naturligvis. Det sidste havde man,
og navnlig da brevpostkontoret
blev indrettet i Erlunds eget hus i
1713. Til gengæld havde metoden
den fordel, at den var egnet til
„masseproduktion“, når „dejen“
var rørt. Og når en afstøbning én
gang var lavet, havde man den til
fremtidig brug. Når en gammel
kending som fx franskmanden
Poussin skrev, var det altså for-
holdsvis enkelt, hurtigt at fjerne
hans segl, afskrive brevet og der-
efter lave et nyt segl ved hjælp af
en tidligere afstøbning.

Postvæsenets kapacitet til at åbne
og lukke breve i hemmelighed var
af stor nytte for kongen. Ved hjælp
af postvæsenet var Danmark lø-
bende underrettet om Sveriges og
andre stormagters diplomatiske
forhandlinger på den europæiske
scene, og ved flere lejligheder lyk-
kedes det også at fange fremmede
magters spioner i Danmark.

Historien om Erlund og hans tjene- re fortsætter...

Segl og forsegling kendes allerede fra oldtiden. Seglet beseglede or-
drer og kontrakter, gav dem retslig gyldighed og forlænte dem
med herskerens autoritet. Fra middelalderen begyndte private
(adelige og gejstlige) at anvende egne segl på deres breve, og seglet
fik nu yderligere funktion af forsegling, et symbol på brevhemme-
lighed og en helt praktisk foranstaltning, så man kunne se, om bre-
vet havde været læst af uvedkommende. Før konvolutten blev seg-
let brugt til at lukke det foldede brev med.

Misbrug og forfalskning af segl går også tilbage til middelalde-
ren. Man kunne forfalske retslige dokumenter og på den måde
 snyde i sager om embeder eller ejendomsret, hvis man havde ad-
gang til et kongeligt stempel. Eller man kunne forfalske seglet ved
at skrabe det af dokumentet med en opvarmet kniv. På det tids-
punkt var seglene nemlig af voks. Hvis man havde et dokument
forsynet med segl, kunne man snyde ved at forsøge at viske doku-
mentet rent og simpelthen skrive et nyt med det rigtige segl sid-
dende. Det forfalskede stempel krævede en metalafstøbning eller
en gravure, men i middelalderen blev afstøbte stempler næsten al-
tid mindre og mere udviskede, ofte med småbitte blærer i metallet.

Disse falsknerier blev vanskeligere, da en fransk købmand i
1620'erne begyndte at sælge lakstænger til brug ved forsegling.
Disse stænger blev solgt, ofte parfumerede, og blev hurtigt popu-
lære blandt de brevskrivende hofdamer. Lakforsegling blev snart
meget udbredt, og lakken var væsentlig sværere at bearbejde end
voksen tidligere. Den hemmelige åbning og lukning af breve blev
snart en hel videnskab...

Bølgeskvulp i 100 år

Af Erik Jensen

Danmarks ældste og verdens næstældste frimærketype, Bølgelinietypen, runder de 100 år i fin stil. Posten benytter lejligheden til at relancere udgaven i sin oprindelige udformning.

Tilblivelsen

I 1902 udskrev ministeren for offentlige arbejder, Viggo Hørup, en offentlig konkurrence om et udkast til en ny frimærketype, der skulle være „enkel i Kompositionen, let at læse og ukompliceret at trykke“. Anledningen til at forny landets frimærker kendes ikke, men to typer var i brug på det tidspunkt: De såkaldte „Tofarvede“ fra 1870, som var komplicerede at trykke, og

„Våbentypen“ fra 1881, som sikkert har forekommet lidt antikvarede i starten af et nyt århundrede.

Posten modtog i alt 350 forslag til den ny frimærketype, og af disse udvalgte man et forslag, der var udført af arkitekt Julius Therschilsen (1873-1954). Posten var dog ikke helt tilfreds med den oprindelige tegning og anmodede ophavsmanden om et modificere den ved at tilføje et antal hjerter.

Symbolikken

Frimærkets udformning må siges at være løst på forbilledlig vis. Landnavnet og værdiangivelsen er særdeles tydelig. Løverne, hjerterne og den obligatoriske kongekrone hentydede Therschilsen fra det danske rigsvåben. Der er absolut ingen tvivl om, at frimærket er et officielt værdipapir af en vis, om end lille værdi.

Det nye element i billedfladen er de tre brudte bølgelinier, der symboliserer rigets tre hovedvandveje – Øresund, Storebælt og Lillebælt. Så enkelt kan det gøres.

Anvendelsen

Det første mærke i værdien 4 øre, som dækkede landsportoen for tryksager, udkom den 22. juli 1905, og Bølgelinietypen blev hurtigt populær. Inden årets udgang blev den yderligere udsendt i værdierne 1 øre til suppleringsformål, 2 øre til lokale tryksager, 3 øre til lokale brevkort og 15 øre til bl.a. rekommandationsgebyr.

Siden da er typen overvejende blevet benyttet til supplerung og til de laveste portosatser til og med mindste tryksagstakst, som i dag er de 425 øre, det koster at sende et B-brev af vægt indtil 50 g. Herud-

Arkitekt Julius Therschilsens oprindelige tegning, som vandt frimærkekonkurrencen i 1902.

Denne tilrettede tegning blev i 1904 godkendt som forlæg til Bølgelinietypen.

På postens frimærketrykkeri forsøgte man i 1932 at videreføre den bogtrykte version af Bølgelinietypen i stålstik, men teknikken kunne ikke gengive bl.a. hjerterne tilfredsstillende, og resultatet blev kasseret.

I 1932 udarbejdede J. Therschilsen denne tegning til Bølgelinietypen i stålstik – uden hjerter.

over eksisterer Bølgelinietypen i værdierne 25, 50, 100, 125, 150 og 200 øre.

Moderniseringer

Posten besluttede sig i 1932 for selv at overtage frimærketrykningen, som hidtil var blevet udført af det københavnske firma „H. H. Thieles Bogtrykkeri“, der fremstil-

I Bølgelinietypens jubilæumsår relancerer posten frimærket i stålstik i sin oprindelige udformning med hjerter.

lede frimærker i bog- og kobbertryk. Der blev fra Tyskland indkøbt en maskine til fremstilling af frimærker i rotationstryk i trykmetoden stålstik, der er en industrialiseret udgave af kobbertrykket.

Bølgelinietypen blev forsøgt videreført uændret i den nye trykmetode, men med et så dårligt resultat, at det blev nødvendigt at få Julius Therschilsen til at modificere sin tegning ved at fjerne hjerterne og indsætte en ekstra ring omkring værdiangivelsen.

Den var gal igen i 1981: Den 2. januar dette år steg laveste tryk-

sagstakst til 100 øre, og Bølgelinietypen var kun beregnet til to cifre. Det lykkedes imidlertid grafikerens Claus Achton Friis at nytegne værditallene i den krævede, mindre størrelse, så typen kunne leve videre nogle år endnu.

Post Danmark A/S benytter 100 års jubilæet til at genudsende Bølgelinietypen i en ny gravering, som fører frimærket tilbage til dets oprindelige udformning fra 1905. Frimærketypen fremstilles fortsat i stålstik, men teknikken er nu så forfinet, at de små detaljer i hjerterne kan gengives tilfredsstillende.

Verdens ældste?

Det er det norske posthornsfri-mærke fra 1872, der kan smykke sig med titlen ”verdens ældste i brug værende frimærketype”. Udgaven benyttes stadigvæk flittigt og har lige som Bølgelinietypen undergået mindre, men uvæsentlige ændringer i tidens løb.

Fra 15. oktober 2005 udstilles bl.a. de originale og senere tegninger og prøvetryk til Bølgelinietypen i Frimærkekabinettet på 3. sal.

Telefondelingen blev fotograferet kort efter befrielsen. Siddende forrest til venstre ses Orlach Petersen med den ene hånd i bind. Foto: G. Weisholt.

Krigstilstand i Odense

Af Ernst Brinks

For 60 år siden blev Danmark befriet for den tyske besættelsesmagt. Den 5. maj 1945 var en glædens dag for de fleste, men for Fyns Kommunale Telefonselskab blev dagen trist.

Telefondelingen oprettes

Allerede i oktober 1944 traf modstandsbevægelsen i Odense foranstaltninger til at forsvare Telefonhuset i tilfælde af en tysk besættelse af huset. Montør Holger Rasmussen, som i forvejen var involveret i bl.a. oprettelsen af illegale telefonledninger til aflytning af tyskernes hemmelige politi, Gestapo, blev bedt om at oprette en forsvarsstyrke på ca. 30 mand.

Rasmussen oprettede hurtigt den ønskede deling af telefonfolk, som han vidste, at han kunne stole på. Som tidligere sergent i den danske hær, hvor han havde deltaget i kampene i Sønderjylland ved besættelsen den 9. april 1940, forestod han selv instruktionen i våbenbrug. Desuden supplerede han

delingen med to handskemager-svende fra en virksomhed i nærheden, hvorfra der kunne holdes øje med porten til Telefonhuset i Munkemøllestræde, og med en portner ved hovedbiblioteket lige overfor hovedindgangen, Klingenberg 16. De eksterne medlemmers opgave var at melde, såfremt tyskerne nærmede sig Telefonhuset.

I beredskab

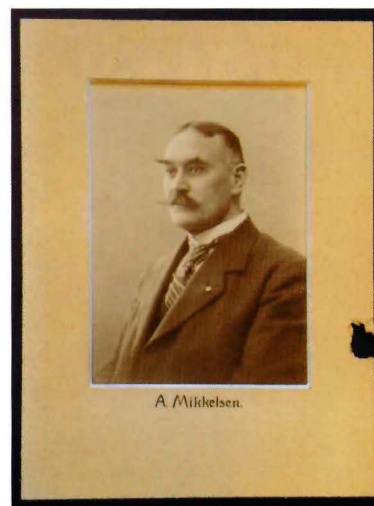
Om aftenen den 4. maj 1945 udsendtes radiomeddelelsen fra London om tyskernes kapitulation, og allerede kl. 22 samledes telefondelingen, og alle fik udleveret våben og ammunition samt blev instrueret om deres opgaver. Næste morgen kl. 5 indtog alle deres poster. Nogle af folkene blev placeret med ca. 25 meters afstand på de to gader uden for Telefonhuset.

Befrielsesdagen forløb i lang tid forholdsvis roligt, bortset fra lidt skyderi fra KFUM-bygningen, der husede den tyske flyvekommandocentral for Fyn samt militærpolitiet. Der var mange mennesker på gaden, som dels fejrede friheden og dels forsøgte at få et glimt af modstandsgrupper, der transporterede tyske håndlangere i fangenskab.

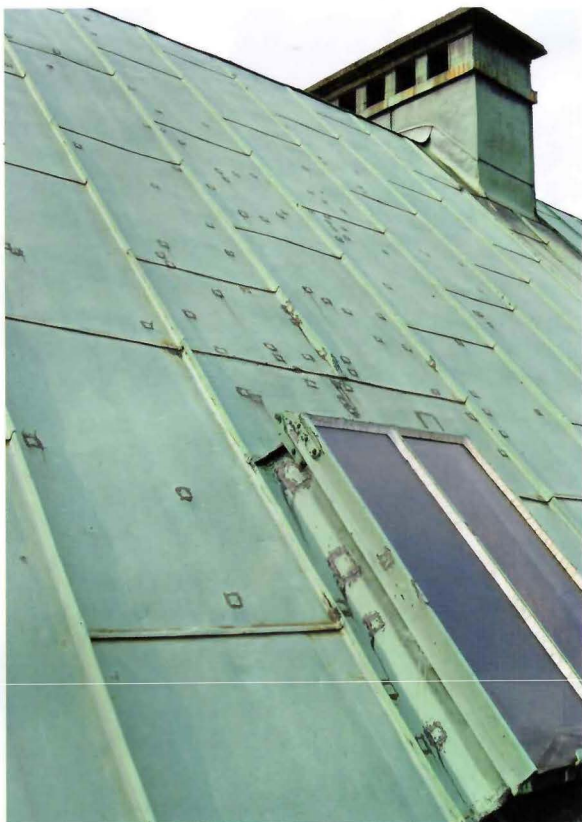
I kamp

Sidst på eftermiddagen, omkring kl. 17, var freden forbi. Som følge af tiltagende skyderi ved Odenses „rådhusplads“, Flakhaven, og i gaden Klingenberg, flygtede mange mennesker, og nogle søgte beskyttelse i Telefonhusets kolonnade.

De bevæbnede telefonfolk forsøgte forgæves at berolige menneskemængden, men måtte trække sig tilbage i Telefonhuset. Det gjorde menneskemængden så desperat, at den sprængte døren til Telefonhuset og søgte dækning indendørs. Da der samtidigt blev

Dette billede af A. Mikkelsen, der var medlem af FKTs direktion i årene 1912-33, hang i direktionslokalet, da det den 5. maj 1945 blev ramt af et projektil. Ukendt fotograf.

Ved skyderiet i Odense den 5. maj 1945 blev Telefonhuset ramt af ca. 850 projektiler, hvoraf ca. 450 trængte ind i bygningen og medførte betydelige skader. Billedet viser de kobberlapper, der er loddet på skudhullerne. Foto: Erik Juul.

skudt den tyske vagt i KFUM-bygningen, blev der derfra kastet håndgranater ud på Klosterbakken, hvorved mange af Telefonhusets vinduer sprængtes. Det medførte, at telefonisterne skyndsomst måtte forlade omstillingsbordene, så der pludseligt ikke længere kunne telefoneres i hele Odense.

Fra ca. kl. 17.30 begyndte frihedskæmpere at beskyde Telefonhuset fra tre forskellige positioner og formentlig i den tro, at Telefonhuset var blevet besat af tyske soldater eller Hipoer. „Hipo“ var betegnelsen for det tyske HilfsPolizei – et særlig råt og brutalt korps af danske nazisympatisører, som med rette var frygtet af befolkningen.

To gange lykkedes det telefondelingen via den fynske distriktscentral at få forbindelse til modstandsfolk i politistationen på rådhuset, men disse var ude af stand til at komme i kontakt med de skydende.

Kampene kulminerer

En styrke af modstandsbevægelsens folk rykkede herefter frem mod KFUM-bygningen under så

kraftig beskydning, at otte af dem mistede livet.

Også telefondelingen led tab. Overmontør Hjendre Pedersen stak hovedet ud af et tagvindue for at orientere sig, men blev ramt i hovedet af et projektil og døde øjeblikkeligt. Så besluttede man at vinke med et hvidt håndklæde i et vindue for at tilkendegive, at Telefonhuset ikke var besat. Portner Olrich Petersen påtog sig at vifte med „flaget“, og selvom han blev skudt i hånden, virkede signalet. Skydningen ophørte lige så pludselig, som den var begyndt.

De mennesker, der havde søgt flugt i Telefonhuset, blev gennet ud, telefondelingen indtog atter sine poster, og centralbordene blev bemandet på ny, selvom huset var blevet gennemhullet som en si, og næppe et eneste vindue var intakt.

Episoden var meget trist, da det hovedsageligt var modstandsfolk, der beskød modstandsfolk. Tyskerne i KFUM-bygningen var dog også involveret og måske årsag til, at det hele startede. Der blev senere opsat en mindetavle for overmontør Hjendre Pedersen i Telefonhuset.

Kære læser...

Af Liv Skovholm Nielsen

„Du er efter al sandsynlighed en mand, du bor på Sjælland, abonnerer på MuseumsPosten, er over 50 år og interesserer dig for posthistorie.“

Det er en af konklusionerne i den læserundersøgelse, vi igangsatte i sidste nummer af MuseumsPosten. Når vi går tættere på resultatet, er der en spredning i læsernes interesser, der dækker både post, tele og filateli, ligesom der er læsere bosiddende i hele Danmark og i udlandet. Den største gruppe af læsere (69%) er bosiddende på Sjælland, ligesom kønsfordelingen er tydelig

med $\frac{3}{4}$ mandlige læsere og $\frac{1}{4}$ kvindelige læsere. Mange læsere (65%) samler på frimærker, og langt de fleste læsere (83%) er over 49 år.

Læsernes tilfredshed

Det fremgår klart af undersøgelsen, at vore læsere er meget tilfredse med indholdet af MuseumsPosten. På en skala fra 1 til 5 er tilfredsheden i gennemsnit 4,35. Næsten alle læsere (97%) er meget glade for at læse om museets udstillinger og aktiviteter, og halvdelen af læserne har da også besøgt os inden for det seneste år.

Fortsat gratis blad

Vi kan glæde vore læsere med, at vi fortsat forventer at kunne levere

MuseumsPosten med posten uden omkostninger for abonnenterne. Det betyder dog også, at vi desværre ikke kan imødekomme nogle abonnenters ønske om flere udgivelser pr. år eller flere sider i bladet.

Mange besvarelser

Vi modtog i alt 1.346 besvarelser fulde af gode kommentarer og ideer til bladets indhold. I skal have tusind tak for jeres hjælp. Det har været spændende læsning og har givet os god inspiration til, hvordan vort blad kan forme sig i fremtiden. Vinderne af de udlovede tre gavekort til museets butik blev Lilian Hindsberg i Brønshøj, K. E. Karlsson i Taastrup og Leif Bennike i Glostrup.

DET SKER PÅ POST & TELE MUSEUM:

Frimærkeudgivelser

28. oktober 2005 udkommer fem frimærker i anledning af 100-året for udgivelsen af de første frimærker i Bølgelinietypen.

11. november 2005 udgives to frimærker med sæler i Danmark: Spættet sæl og gråsæl.

Til 15. januar 2006

Hallo?

Vittige glimt fra telefonens barndom

I en udstilling på museets balkon på 1. sal sættes fokus på tidlig telefonsatire i danske blade og revyer, omgivet af et udvalg af museets ældste telefoniske klenodier. Se artiklen side 2-3.

Til 23. oktober 2005

Man binder os på mund og hånd

– forestillinger om kommunikation under besættelsen.

Museet præsenterer en helt ny type udstilling, hvor publikum guides gennem udstillingen via filmsekvenser og utraditionelle indslag, der alle har besættelsestidens kommunikationshistorie som omdrejningspunkt. Omtalt i nr. 2/2005. Se også nederst på side 5 samt artiklen på side 10-11.

14. oktober 2005 kl. 18-24

Kulturnatten

Vi gentager sidste års store succes, hvor publikum kan lave deres eget "teledyr". Se også museets særudstillinger, skriv med pen og blæk, surf på nettet i IT-Klubben eller tegn dit helt eget „frimærke“. På kulturnatten er entréen gratis, når du har Kulturpas, ellers betales ordinær entré.

Til 13. november 2005

For bud og hvermand

Købmagergade Postkontor gennem 225 år
Københavns mest besøgte postkontor fylder 225 år. Det fejres med en særudstilling af tegninger og fotos, der illustrerer dagligdagen på Postgården før og nu. Omtalt i nr. 2/2005.

Forlænget til 31. juli 2006!

H.C. Andersen på rejse med posten

Tag dine børn med på opdagelsesrejse med vores trykte familieguide i hånden og vis venen til eventyr, gemte skatte, ildsprudlende drager og kæmpestore søslanger. For børn fra 5 til 10 år.

Café Hovedtelegraf

Til 13. november 2005

H.C. Andersen på mærkerne

H.C. Andersen indtager fuldt fortjent den absolutte hædersplads som den privatperson i kongeriget Danmark, hvis liv og gerning har sat sig spor i allerflest frimærker mv. Se dem i Café Hovedtelegraf på 5. sal og i Frimærkekabinettet på 3. sal. Omtalt i nr. 2/2005.

Netbutikken

Besøg museets butik på hjemmesiden og se vort spændende udvalg af bøger, plakater, skriveredskaber og gaveartikler. Hvis du ikke finder de varer, som du søger, kan du selvfølgelig stadig bestille ved at skrive eller ringe til os. Tlf. 33 41 09 20 – butik@ptt-museum.dk.

SÆRTILBUD! *P&T's historie* bd. 1-5, smukt indbundet og illustreret. Kun kr. 299,- + forsendelse kr. 39,-.

MUSEUMS posten

NR. 3 / SEPTEMBER 2005

Udgivet af:

© Post & Tele Museum
- en fond stiftet af
Post Danmark A/S og TDC A/S.

Redaktion:

Birgitte Wistoft (ansv.)

Erik Jensen

Layout: Finn Evald

Repro og tryk: Holmen Center-Tryk,
Holbæk

MuseumsPosten udkommer fire gange årligt og tilsendes gratis ved henvendelse til museet. Næste nummer udgives i november 2005.

Oplag: 33.000

ISSN 0909-1920

Forsiden: „En magelig Jens“ sparer på skridtene ved at benytte en of-fentlig telefon hos en urtekræmmer. Klods-Hans nr. 21 den 21. marts 1904. Det Kongelige Bibliotek. Se artiklen på side 2-3.

Åbningstider:

Museet

Tirsdag-lørdag kl. 10-17, onsdag dog kl. 10-20,
søndag kl. 12-16. Mandag lukket.

Café Hovedtelegraf

Købmagergade 37. 5.
Tlf. 33 41 09 86
Samme åbningstider som museet, men køkkenet lukker en time før museets lukketid og er også lukket kl. 16-17.30 på onsdage.

Studiehuset

Valkendorfsvej 9
Tlf. 33 41 09 00
Tirsdag-fredag kl. 10-15 samt den første lørdag i måneden kl. 10-15.